

KUML 1982
-83

KUML¹⁹⁸² -83

ÅRBOG FOR
JYSK ARKÆOLOGISK SELSKAB

With Summaries in English

Jysk Arkæologisk Selskab, Århus 1984

OMSLAG: Tybrind vig, dekoration på åreblad.

Udgivet med støtte af Statens humanistiske Forskningsråd

Redaktion: Poul Kjerum

Tilrettelæggelse og omslag: Flemming Bau

Special-Trykkeriet Viborg a-s

Skrift: Baskerville 11 pkt.

Papir: Stora G-point 120 gr.

Copyright 1984 by Jysk Arkæologisk Selskab

ISBN 87-00-86503-3

ISSN 0454-6245

INDHOLD/CONTENTS

<i>Olaf Olsen: Elna Møller. Worsaae-Medaillen</i>	7
Elna Møller. The Worsaae-Medal	9
<i>Søren H. Andersen: Mønstrede åreblade fra Tybrind vig</i>	11
Patterned oar blades from Tybrind vig	28
<i>Jens Jeppesen: Funktionsbestemmelse af flintredskaber.</i>	
Slidsforsanalyse af skraber fra Sarup	31
Determination of flint implement function. Wear analysis of scrapers from Sarup	56
<i>Torsten Madsen og Jens Erik Petersen: Tidlig-neolitiske anlæg ved Mosegården.</i>	
Regionale og kronologiske forskelle i tidligneolitikum	61
Early Neolithic structures of Mosegården, eastern Jutland. Regional and chronological differences in the Danish Early Neolithic	111
<i>Klaus Ebbesen: Yngre neolitiske tap-stridsøkser. Nyt lys på enkeltgravstiden</i>	121
Younger Neolithic shaft-tongued battle axes. New light on the Single Grave Culture	133
<i>Peter Rowley-Conwy: Bronzealderkorn fra Voldtofte</i>	139
A new sample of carbonized grain from Voldtofte	147
<i>Karin Levinsen: Jernets introduktion i Danmark</i>	153
The introduction of iron to Denmark	164
<i>Erling Benner Larsen: Værktøjsspor/På sporet af værktøj. Identifikation og dokumentation af værktøjsspor, – belyst ved punselornamenterede genstande fra Sejlflod</i>	169
Tracing the tools by their traces. Identification and documentation of tool traces – illustrated through punch-decorated objects from the Early Germanic Iron Age	179
<i>Helge Brinch Madsen og Leif Chr. Nielsen: Nørre Vosborg. En kvindegrav fra ældre vikingetid</i>	181
Nørre Vosborg. A woman's grave from the Early Viking Period	194
<i>Lise Bender Jørgensen: Tekstilerne fra Nørre Vosborg</i>	197
The Textiles from Nørre Vosborg	202
<i>Erling Johansen og Aslak Liestøl: Kong Haralds »mishandlede« Jellingsten</i>	205
King Harald's "mishandled" Jelling Stone	211
<i>Johan Lange: Danmarks bod (TanmarkaR böt). Et nyt tolkningsforsøg</i>	213
TanmarkaR böt. A new interpretation	218
<i>Niels Åge Nielsen: Nyt om Hemdrup træpind</i>	219
The Hemdrup stave again	221
<i>Peter Pentz: Vore gamle våbenhuse og deres tidlige brug</i>	223
Our old church porches and their former use	244
<i>Jesper Laursen: Fortidsminder i Århus skovene</i>	253
Prehistoric monuments in the Århus forests	262
<i>Niels Abrahamsen: Arkæomagnetiske forsøg med rekonstruerede teglovne</i>	265
Archaeomagnetic experiments on reconstructed kilns	277
<i>Tage E. Christiansen: Bygningen på søndre Jellinghøj. En berigtigelse</i>	279
A correction. The construction of the southern Jelling mound	283
<i>Jysk Arkæologisk Selskab</i>	285
<i>Dronning Margrethe II's Arkæologiske Fond</i>	287

TEXTILERNE FRA NØRRE VOSBORG

Af Lise Bender Jørgensen

I den veludstyrede kvindegray, der er nærmere beskrevet i de øvrige afsnit af denne artikel, fandtes også enkelte tekstilrester. Det drejer sig ikke om store stykker, men om småfragmenter bevaret i forbindelse med metalsmykker, især af bronze. Tøjresterne er blevet undersøgt som et led i en større registrering af danske oldtidstextiler, og skal her kort fremlægges.

Fundliste

C 10932: Skålformet spænde med aftryk af fint lærredsvævet stof på indersiden. Spinderetningen kan ikke bestemmes, trådtallet er ca. 19/18 tråde på 1 cm, målt over 1/2 cm.

C 10933: Skålformet fibula med aftryk af fint lærredsvævet stof på indersiden. Spindingen kan ikke bestemmes, trådtallet er ca. 18/20 tråde på 1 cm, målt over 1/2 cm.

C 10934: Bronzespænde med tekstilrester omkring nålefæstet. Teknik: ubestemmelig, spinding: Z/S, Trådtal: ca. 9/14 tråde på 1 cm, målt over 1/2 cm.

C 10941: a) Textilfragment, 5,5 x 3,5 cm stort, teknik: 2/2 krystalkiper, spinding: Z/Z, trådtal: 26/14 tråde på 1 cm. Mønsterrapport: ?/10 tråde. b) Textilfragment, teknik: 2/2 kiper, spinding: Z/S, Trådtal: ca. 15/8 tråde på 1 cm, målt over 1/2 cm.

Nørre Vosborg-graven indeholdt således 3 egentlige textilfragmenter samt to textilafttryk, begge på indersiden af skålformede spænder. Det sidstnævnte forhold er ret almindeligt i vikingetidens gravfund, hvor man meget ofte finder aftryk af tøjstykker, der har været benyttet i forbindelse med støbningen af smykkerne. For nærmere detaljer, se H. Brinch Madsens afsnit.

De tre typer stof, der er repræsenteret i graven, dvs. fint lærredsstof, grovere kipervævet stof samt krystalkiper af fin kvalitet, er alle kendt fra andre vikingetidsfund.

De to textilafttryk i de skålformede spænder virker meget ensartede, og kunne godt stamme fra det samme stykke stof, de er ialtfald af helt samme type og kvalitet.

Textilfragmentet fra C 10934 og stykket C 10941 b) kunne ligeledes se ud til at stamme fra det samme stof, ganske vist kunne væveteknikken ikke bestemmes i det førstnævnte stykke, men spinderetning og især trådtal svarer nøje til stykket fra C 10941 b). Derimod er stykket C 10941 a) af en tredje type.

Stykkerne er alle for små til at fortælle noget om den døde kvindes dragt, og de to aftryk i skålspænderne har næppe nogensinde haft noget med en dragt at gøre, men stammer sikkert fra et stykke stof, anskaffet til brug i bronzestøbningen. Dog giver netop skålspænderne et fingerpeg om kvindens dragt, idet denne smykketype hører sammen med en spencerliggende dragt, særlig kendt fra Birka-fundene (1).

Vikingetidens tekstiler er hidtil for Danmarks vedkommende kun yderst fragmentarisk undersøgt og publiceret, kun nogle få fundkomplekser samt et mindre antal usædvanlig rigtudstyrede gravfund er hidtil offentliggjort (2). Imidlertid er en større registrering af samtlige gravfundne tekstiler på Nationalmuseet netop blevet afsluttet, og denne har givet et stort nyt materiale af små, men veldaterede tekstiler, der tilsammen kan bidrage til forøget viden om vikingetidens vævestandard.

Registreringen omfatter foreløbig 87 vikingetidsgravfund, hvortil kommer 12 grave fra Stengade på Langeland (3) og et mindre antal stykker der stammer fra tidens bopladser, samt løsfund fra mark og mose.

I de ca. 100 gravfund er påvist 225 textilfragmenter, hvor *væveteknikken* kunne bestemmes. Heraf var de 183 stykker lærredsvævede, dvs. 81 % af materialet, 4 stykker var i 1/2 kiper, hvortil kommer yderligere to stykker i gåseøjeteknik på 1/2 kiper-basis (ialt 2,7 %). 2/2 kiper fandtes i 17 tilfælde, dvs. 7,5 %, og brudt kiper/krystalkiper i 18 tilfælde, dvs. 8 %. Endelig udgør gruppen »andre teknikker« 3 stykker, dvs. 1,3 % af det samlede materiale.

Spinderetningen kunne bestemmes på 166 stykker (4). Heraf var 140 stykker, dvs. 84 %, Z/Z-spundne, mens 22 stykker, dvs. 13 % var Z/S-spundne. Endelig optrådte varierende spinding i 4 tilfælde, dvs. 2,4 % af materialet.

Trådtallene varierer mellem 4 og 52 tråde på 1 cm, dvs. en meget stor spredning. Hovedvægten af materialet ligger dog indenfor 10 til 20 tråde pr. cm, men opstillede tabeller viser klart, at materialet ikke er normalfordelt, dvs. at flere forskellige tekstil-typer er involveret. Et tredimensionalt diagram viser således flere koncentrationer, først og fremmest i grovere og finere kvaliteter, men også i stoffer med »balance«, dvs. med omtrent lige mange trend- og islætstråde pr. cm, og i stoffer med et skævt balanceforhold, typisk 2-3 gange så mange trendtråde som islætstråde pr. cm.

Disse oplysninger bør sammenholdes med en serie tilsvarende undersø-

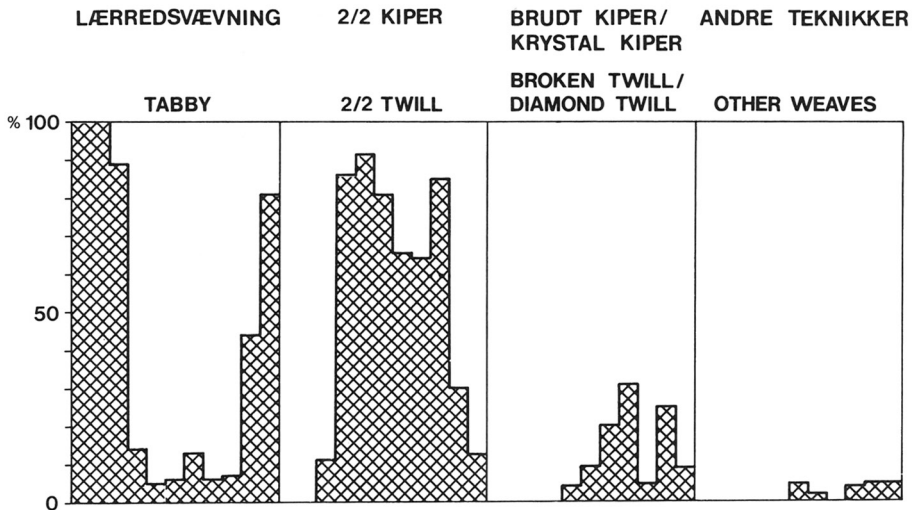

Fig. 1: Tabel over væveteknikkernes procentvise fordeling gennem bronze- og jernalder.
Table of percentage distribution of weaving techniques through the Bronze and Iron Ages.

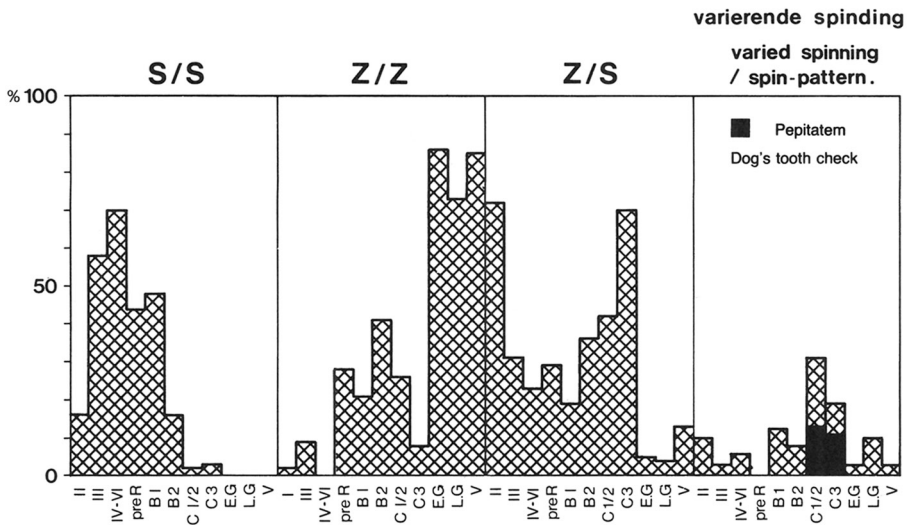

Fig. 2: Tabel over spinderetningernes procentvise fordeling gennem bronze- og jernalder. II-III og IV-VI: Bronzealder per. II-VI, pre R: Førromersk jernalder, B1,B2,C1/2,C3: ældre og yngre Romertid, EG og LG: Ældre og Yngre Germanertid, V: Vikingetid.

Table of percentage distribution of spinning direction during the Bronze and Iron Ages.

gelser, foretaget i de seneste år. Et stort tekstilmateriale, næsten udelukkende bestående af småfragmenter, er blevet registreret, foreløbig fra henved 600 grave, spændende fra ældre bronzealder til sen vikingetid. Textilfragmenterne stammer alle fra gravfund, hvor de oftest findes fastrustet til genstande af bronze eller jern. Dette betyder, at de er meget lette at

datere, ofte endda temmelig præcist, og dette har givet muligheder for at opstille et nogenlunde sammenhængende billede af tekstiludviklingen gennem hele den del af oldtiden, hvor man har haft metalsager (5).

Kun to perioder giver problemer, i begge tilfælde på grund af den fremherskende brandgravsskik, nemlig yngre bronzealder og førromersk jernalder. Disse perioder har ydet et yderst sparsomt antal fund, og dette vanskeliggør naturligvis en sammenligning af materialet fra ældre bronzealder med materialet fra ældre jernalder.

I yngre jernalder er der ikke de store problemer, kun kan det give kildekritiske vanskeligheder, at materialet fra ældre germansk jernalder fortrinsvis bygger på én stor gravplads, nemlig Sejlflod, kun sparsomt suppleret af andre fund, og tilsvarende gælder i yngre germanertid med de store gravpladser i Østerlarsker sogn på Bornholm.

Sammenligninger mellem materialet fra vikingetiden med det øvrige jernaldermateriale viser, at væveteknikken i vikingetiden afviger stærkt fra, hvad der foreligger fra romersk jernalder og ældre germanertid. I hele ældre jernalder plus ældre germanertid dominerer kipervævningen, især den almindelige 2/2 kiper; i yngre germanertid vender billedet, lærredsvævning, der indtil da kun var sparsomt repræsenteret udgør pludselig ca. 44 % af materialet, og denne udvikling accentueres i vikingetid, hvor lærredsvævningen når op på over 80% af det samlede materiale. Kiperstofferne udgør kun en forsvindende del af vikingetidens tekstilmateriale.

Tilsvarende ændringer optræder i spinderetningen, hvor man i ældre jernalder har dominans af først S/S-spinding og senere Z/S-spinding. Fra overgangen til germansk jernalder gik man over til næsten udelukkende at benytte Z/Z-spundet garn, og i hele germansk jernalder og vikingetid er denne spindekombination omtrent enerådende.

Hvad angår trådtallene sker der en jævn udvikling fra ældre bronzealder og gennem romersk jernalder. I ældre germansk jernalder falder kvaliteten en anelse, mens den til gengæld stiger til hidtil ukendte højder i yngre germansk jernalder. I vikingetiden falder den derefter noget igen. Sagt med tal, er gennemsnittet i ældre bronzealder 4-5 tr./cm, i romersk jernalder stigende fra ca. 10 tr./cm til 16-20 tr./cm, i ældre germanertid 13-16 tråde pr. cm, i yngre germanertid stigende med kvaliteter helt op til 56 tr./cm – dette dog kun på eet enkelt stykke. Der optræder i yngre germansk jernalder den samme karakteristiske forskel som i vikingetiden mellem stoffer med og uden »balance«. I yngre germanertid er den sidstnævnte gruppe dog langt større end i vikingetid, og kvaliteterne væsentligt højere.

Ser man på tekstilerne fra Nr. Vosborg-graven i forhold til dette store materiale, er det påfaldende at der er hele 3 kipervævede tekstilfragmenter

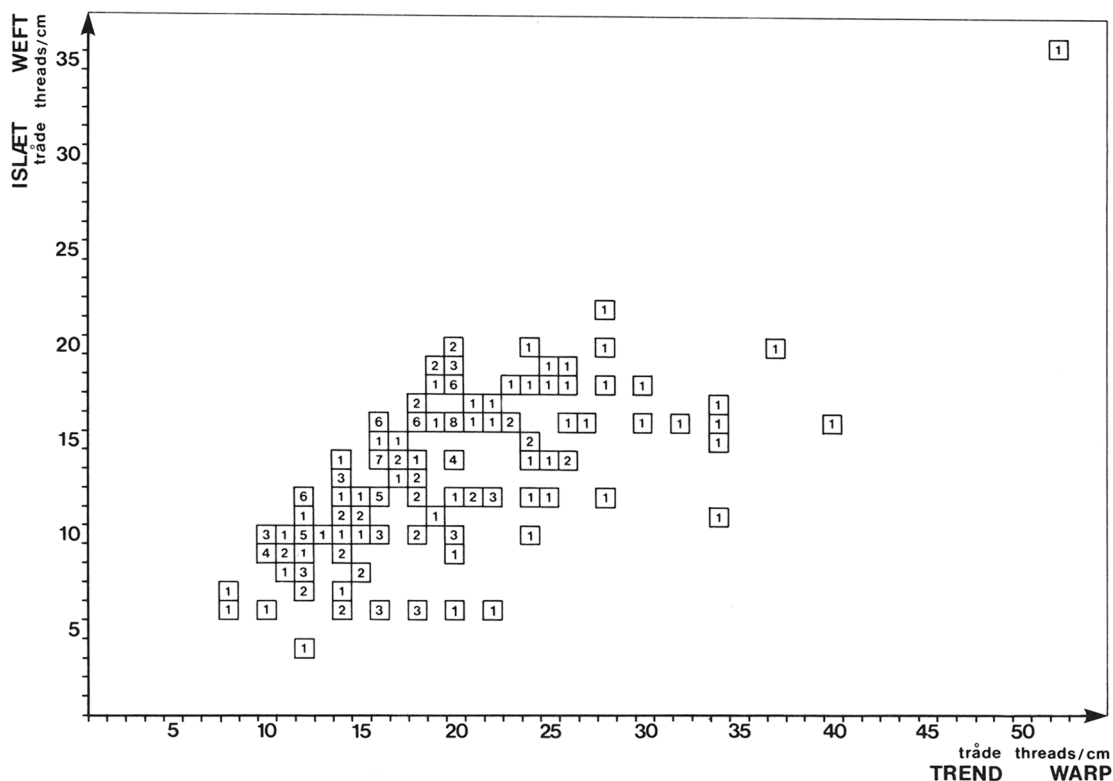

Fig. 3: Tredimensionalt diagram over trådtallene i danske vikingetidsfund.
 Three-dimensional diagram of thread numbers in Danish Viking-Period finds.

i graven, mens lærredsvævning kun optræder i form af aftryk i skålfiblerne. Dette passer dog sammen med det forhold at graven dateres meget tidligt i vikingetiden, og således nærmest slutter sig til materialet fra yngre germanertid.

Med hensyn til spinderetningen, er denne ligeledes delvis ukarakteristisk for vikingetiden, idet de to 2/2-kipervævede fragmenter er i Z/S-spinding, kun ét stykke, krystalkiperen, er i Z/Z-spinding. Imidlertid ser man ofte, at de få Z/S-spundne vikingetidstextiler er i 2/2 kiper, gerne i lidt grovere kvaliteter.

Trådtallene fra Nørre Vosborg ligger helt indenfor det gængse i vikingetiden, kun er der grund til at fæste lidt opmærksomhed ved det krystalkipervævede stykke, der er i ret fin kvalitet, og som viser den karakteristiske skæve balance mellem trend og islæt. Dette forhold ses især på krystalkipervævede stoffer i fin kvalitet, og er særlig påfaldende i yngre germanertid hvor alle de fineste stoffer er i denne type. Disse stoffer kendes fra en

lang række fund i Nordeuropa, og er nok bedst kendt fra det store materiale fra Birka (6).

Sammenfattende kan tekstilerne fra kvindegraven i Nørre Vosborg karakteriseres som gode gennemsnitlige stykker med klart præg af at tilhøre den tidligste vikingetid, idet der er klare ligheder med materialet fra yngre germansk jernalder.

SUMMARY

The Textiles from Nørre Vosborg

In a north Jutland woman's grave from the Viking Age a few textile remains have been preserved in connection with metal ornaments: three true fragments and two textile impressions inside tortoise brooches. The latter were probably made in connection with the casting of the brooches (see H. Brinch Madsen's article in this volume).

The two textile impressions are both of fine plainwoven material. The thread count is 19/18 (C 10932) and about 18/20 (C 10933) per cm, respectively. Spinning direction cannot be determined.

The textile fragments C 10934 and C 10941 b presumably derive from the same material, both Z/S spun, and with a thread count of 9/14 and 15/18 per cm, respectively. The weave cannot be determined for the first piece but is 2/2 twill in the latter.

The piece C 10941 is in 2/2 crystal twill, Z/Z spun, with a thread count of 26/14 per cm.

The three types of material from the Nørre Vosborg grave, i.e. plain-woven, coarse twill and crystal twill are all known from other Viking finds. A registration of the textile remains from all Viking graves has produced 225 identifiable fragments, of which 81 % are plain-woven, and the remainder 1/2 twill, 2/2 twill and broken/crystal twill. Spinning direction is in 84 % of the cases Z/Z, and the thread count varies between 4 and 52 threads per cm.

A comparison between the textiles from the Viking period and those from the rest of the Iron Age reveals that twill dominates throughout the early Iron Age and in the older Germanic Iron Age, while plain weave, which had hitherto been rare, suddenly comprises 44 % of the material and in the Viking Age attains over 80 %.

The Nørre Vosborg textiles may be described as good pieces, characteristic of the earliest Viking period.

Lise Bender Jørgensen
Langelands Museum

Oversættelse: Peter Crabb

NOTER

- 1) Inga Hägg 1974: Kvinnodräkten i Birka.
- 2) M. Hald 1950: Olddanske tekstiler. Nordiske Fortidsminder bd. 5.
E. Lorenzen 1971: Tekstiler. i Aarhus Sønder vold.
L. Bender Jørgensen 1976: Textilfundene i Stengade. I Meddelelser fra Langelands Museum.
E. Østergaard 1976: Vikingetidstextiler fra Sdr. Onsild. Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie.

- 3) L. Bender Jørgensen 1976: Textilfundene i Stengade, Meddelelser fra Langelands Museum.
- 4) Årsagen til den store forskel på antallet af bestemmelige teknikker og do. spinderetning er primært de mange textilafttryk på bronzesmykker. På sådanne stykker kan spinderetningen aldrig bestemmes.
- 5) Foreløbige beretninger: se L. Bender Jørgensen 1980: Cloth of the Roman Iron Age in Denmark. *Acta Archaeologica* vol. 50., og 1982: A New Textile Material from Danish Iron Age Graves. *Textilsymposium Neumünster*.
- 6) A. Geijer 1938: Birka III. Die Textilfunde aus den Gräbern.

